

Sukupolvien valta-asemien muutos eliiteissä ja eduskunnassa

ILKKA RUOSTETSAARI – SAMI BORG

Sukupolven käsitettä on käytetty tutkimuskirjallisuudessa pääasiassa kahdella tavalla. Ensinnäkin sukupolvella voidaan tarkoittaa sellaista ryhmää ihmisiä, jota yhdistävät määrättyjen elämänvaiheiden kokemukset. Biologinen ikä ja syntymäaika määrittävät heidän suhteensa tiettyihin sosiaalisiin ja historiallisiin prosesseihin, joilla on ollut vaikutusta heidän sosialisatioonsa. Toisaalta Pierre Bourdieu on korostanut sitä, että sukupolvella ei ole mitään tekemistä biologisen iän kanssa: sukupolvet jakautuvat sen mukaan, miten ihmisten toiminta jollakin alueella, esimerkiksi taiteessa tai tieteessä, on määrätynyt. Sukupolvea yhdistävillä yhteisillä arvostuksen ja erottelun kriteereillä ja iällä on Bourdieun mielestä hyvin vähän tekemistä keskenään. Ihminen määritellään johonkin sukupolven kuuluvaksi sen mukaan, mikä on hänen asemansa asianomaisella toiminnan kentällä. (Roos 1987, 51–52.)

Tässä artikkelissa sukupolven käsitettä käytetään ensiksi mainitussa merkityksessä, koska yhteiskunnallisten valta-asemien jakautumista on tarkoituksenmukaista tarkastella eri väestöryhmien tasasuhtaisen edustautumisen näkökulmasta. Toimiihan edustuksellinen kansanvalta todennäköisimmin tyydyttävästi silloin, kun eri väestöryhmät, myös eri ikäpolvet, tulevat kohtuullisen tasapainoisesti edustetuiksi keskeisissä yhteiskunnan vaikuttajaryhmissä.

Kohdistamme seuraavassa analyysimme suomalaisten sukupolvien valta-asemiin pitkittäistarkasteluin. Kysymme, mikä on eri sukupolvien asema suomalaisen yhteiskuntapolitiikan eri kenttien vallankäytössä. Ovatko suuret ikäluokat todella vallan kahvassa, kuten usein väitetään, ja mitä muutoksia eri sukupolvien vallassa on tapahtunut?

Pääaineistoina käytetään kahta postikyselyä, joissa kohdejoukkona molemmissa olivat eliitit

eli ne henkilöt, jotka strategisesti keskeisten asemiensa ansiosta vaikutusvaltaisissa organisaatioissa tai formaalisesti organisoitumattomissa ryhmässä kykenevät säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen (Ruostetsaari 2003a, 47). Ensimmäinen kysely toteutettiin pääosin marras–joulu-kuussa 1991 ja toinen syys–lokakuussa 2001. Aineistot olivat sisällöllisesti hyvin yhteneviä ja eri alojen eliittien muodostamisperusteet olivat kutakuinkin samanlaiset. Eliittiasemien muodostamisperiaatteita selvitetään jäljempänä ja yksityiskohtaisesti niitä koskevat muodostamisperiaatteet löytyvät aiemmista julkaisuista (Ruostetsaari 2003a; ks. myös http://www.stat.fi/tk/el/hyv_021_borg.html).

Kyselyiden väliin sijoittuvaa aikaa voidaan kutsua Suomessa murroksen vuosikymmeneksi, johon sijoittuvat Neuvostoliiton hajoaminen, Suomen EU- ja EMU-jäsenyys, talouslama ja pankkikriisi, tietoyhteiskuntakehitys ja globalisoituminen. Aineiston pohjalta on siten mahdollista tutkia sukupolvien valta-asemissa tapahtuneita muutoksia merkittävien yhteiskunnallisten muutosten ajanjaksolla.

Aineisto perustuu ns. institutionaalisten asemien lähestymistapaan (ks. Hoffman-Lange 1987), jossa eliitteihin kuuluvat ryhmät ja henkilöt on määriteltä instituutiopohjaisesti. Eliittien kokoonpanoissa 1991–2001 tapahtuneet muutokset (ks. taulukko 1) on määritetty 1990-luvun murrosta käsittelevien tutkimusten pohjalta. Valtaeliitin käsite viittaa eliittiryhmien muodostamaan kokonaisuuteen.

Vuonna 1991 eliiteille tehdyn kyselytutkimuksen vastausprosentti oli 67, mitä voidaan pitää eksklusiivinen vastaajakunta huomioon ottaen erittäin hyvänä. Vuoteen 2001 tultaessa vastausprosentti putosi 54 prosenttiin. Eliittiryhmäkoh-

Taulukko 1. Yhteiskunnan eri sektoreiden eliittihin kuuluvien (virka-)asemien lukumäärät vuosina 1991 ja 2001

	1991	2001
Poliittinen eliitti	143	192
Hallintoeliitti	208	270
Elinkeinoelämäeliitti	199	233
Järjestöeliitti	204	207
Mediaeliitti	120	135
Tiede-eliitti	127	129
Kulttuurieliitti	114	117
Eliittien tarkempi määrytyminen, ks. Ruostetsaari 1992 ja 2003a.		

taiset vastausprosentit olivat seuraavat: poliittinen eliitti 52 (60 vuonna 1991), hallintoeliitti 62 (62), elinkeinoelämän eliitti 46 (55), järjestöeliitti 55 (70), joukkotiedotuseliitti 44 (67), tiede- eliitti 61 (64) ja kulttuurieliitti 53 (63).

Analyyysi ei perustu pelkästään eliittikyselyihin vaan pohjana on myös suppea kansanedustaja-aineisto. Vuosina 1945–2003 eduskuntaan valittujen kansanedustajien syntymävuosia koskevien matrikkelitietojen perusteella on mahdollista tarkastella ”asemamuutoksia” eri sukupolvien poliittisessä vallankäytössä.

Lisäksi tutkimuksen lopuksi analysoidaan päätäjien eli eliittien ja kansalaisten käsityksiä suomalaisen demokratian toimivuudesta. Olemme kiinnostuneita siitä, poikkeavatko eri sukupolviin, varsinkin suuriin ikäluokkiin kuuluvien eliittien demokratiakäsitykset toisistaan, ja toisaalta siitä, eroavatko eliittien ja kansalaisten demokratiakäsitykset toisistaan. Vaikka monet eliittien ja kansalaisten yhteiskunnallista kehitystä koskevat näkemykset poikkeavat usein toisistaan jo näiden ryhmien erilaisten positioiden vuoksi (ks. esim. Wiberg 2000), toimivan demokratian voidaan katsoa edellyttävän kohtuullista samankaltaisuutta päättäjien ja kansalaisten demokratiakäsitysten välillä.

Analyyysin sukupolvet

Suomalaisten elämäntapaa tutkiessaan J. P. Roos (1987, 53–56) on jakanut suomalaiset neljään sukupolveen. Tähän erotteluun myös Matti Virtanen päätyi omassa tutkimuksessaan (Virtanen 2001, 365). Roosia seuraten määritämme analyysimme sukupolvien syntymävuodet seuraavasti

(vrt. Ruostetsaari 1992): sotien ja pulan sukupolvi 1910–1926, sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi 1927–1939, suuren murroksen sukupolvi 1940–1949 ja lähiöiden sukupolvi 1950–1972. Eliittikyselyaineistossa lähiöiden sukupolven viimeiseksi syntymävuodeksi määrittyi vuosi 1972 yksinkertaisesti sen vuoksi, että vuoden 1992 tutkimuksessa valtaeliittiin kuuluvista nuorin oli syntynyt tuona vuonna. Nyt vuosikymmentä myöhemmin vuosi 1972 muodostaa myös teoreettisesti perustellulla tavalla yhden sukupolven päätepisteen. Suuren laman voidaan katsoa synnyttäneen siinä määrin vahvan avainkokemuksen, että vuonna 1973 ja sen jälkeen syntyneitä voidaan hyvällä syyllä nimittää viidenneksi sukupolveksi, laman sukupolveksi.

Suomen kansantalouden kariutuessa 1990-luvun alussa lamasukupolven kuuluvista vanhimmatkin olivat ”otollisessa” iässä lamakokemusten omaksumisen kannalta. Virtanen (2002) on kuvannut, miten 1970-luvulla syntyneiden enemmistö on kasvanut kaupungeissa ja 1980-luvulla lähes valmiiksi rakennetussa hyvinvointivaltiossa:

”Sitten yhtäkkiä hyvinvoinnin ja turvallisuuden perusta romahti: jos ei työttömyys, konkurssi ja rahattomuus osuneet omalle tai oman perheen kohdalle, lähipiiriin kyllä. Lamapolven avainkokemuksen ytimessä ovat syvä epävarmuus ja epäoikeudenmukaisuus – ja haussa vastaavasti turvallinen ja oikeudenmukainen yhteiskunta.”¹

1990-luvun alussa suomalaista yhteiskuntaa hallitsi kaksi yhtä vahvaa sukupolvea, sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sekä suuren murroksen sukupolvet. 2000-luvun alkuun tultaessa valta on vaihtunut: suuren murroksen sukupolven osuus on kasvanut kahdesta viidesosasta peräti kolmeen viidesosaan samanaikaisesti, kun edellisen sukupolven osuus valtaeliitin asemista on romahtanut kahdesta viidesosasta kymmenes-

¹Tuomo Martikainen ja Hanna Wass (2001, 26) ovat tosin huomauttaneet, että nuoremmille sukupolville voi olla ominaista pikemminkin kokemuksen puute kuin yhdistävät historialliset tapahtumat. Heidän mukaansa on vaikea yrittää pitävästi osoittaa, että esimerkiksi 1990-luvun talouslama tai Suomen liittyminen Euroopan unioniin olisi ollut nuoremmille ikäryhmille sentyyppisiä avainkokemuksia, että ne olisivat jättäneet pysyvän leiman kyseisten ryhmien yhteiskunnalliseen orientaatioon. Tämä ongelma koskee myös muita ikäkohortteja ja niiden nuoruuden avainkokemuksia. Laman vaikutukset eivät kohdistuneet samanaikaisesti kaikkiin väestöryhmiin vaan voimakkaammin esimerkiksi opiskelijoihin ja työttömiin.

Taulukko 2. Sukupolvien osuudet eliiteissä 1991 ja 2001, %

Sukupolvi	Politiikka		Hallinto		Elinkeino-elämä		Järjestöt		Media		Tiede		Kulttuuri		Valtaeliitti	
	-91	-01	-91	-01	-91	-01	-91	-01	-91	-01	-91	-01	-91	-01	-91	-01
1910–26	4	1	6	1	7	–	4	–	4	–	16	9	4	7	6	2
1927–39	18	7	55	9	55	11	40	10	40	2	40	20	35	15	41	10
1940–49	34	41	35	71	37	60	48	66	48	55	39	55	42	49	40	59
1950–72	45	41	4	20	2	29	9	24	9	41	5	16	18	29	13	27
1973–79	–	9	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	2
N	85	87	127	166	108	91	141	111	80	58	80	75	71	59	692	607

Lähde: Ruostetsaari 2003a, 345

osaan. Lähiöidenkin sukupolvi on jo vahvasti nousussa valtaan sen osuuden kaksinkertaistuttua vuosikymmenessä. Lamasukupolvesta vasta ensimmäiset ovat nousseet eliittiasemiin 2000-luvun alussa. Tämä on luonnollista sitä taustaa vasten, että ”elämän valtaviheen” on katsottu ajoittuvan vasta ikävuosiin 41–65 eli ”elämän aktiivivaiheen” (ikävuodet 18–40) jälkeiseen aikaan (Jääsaari 1986). Nuorin lamasukupolven kuuluvista nykyeliitin jäsenistä on syntynyt vuonna 1979. Valtaeliitissä vuosina 1927–39 ja 1940–1949 syntyneet sukupolvet ovat koko väestöön verrattuna vahvasti yliedustettuina muiden sukupolvien ollessa sen sijaan aliedustettuina. Tosin ensiksi mainitun osuus valtaeliitissä on 2000-luvun alussa jo kääntynyt aliedustukseksi.

Eri sukupolvien asema vaihtelee jonkin verran eri eliiteissä (taulukko 2). Poliittinen eliitti on muita eliittiryhmiä selvästi nuorempi, mikä johtuu osin siitä, että poliittisten nuorisojärjestöjen johtajat sisältyvät tähän eliittiryhmään. Laman sukupolven kuuluvia löytyy vain poliittisesta eliitistä (9 %) ja joukkotiedotuseliitistä (2 %). Huomionarvoista poliittisen eliitin osalta kuitenkin on, että sukupolvien asema sen sisällä on vuosikymmenessä muuttunut muita eliittiryhmiä vähemmän. Suurimmat muutokset löytyvät hallinnon ja elinkeinoelämän eliiteistä, joissa sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolven asema on suoranaisesti romahtanut vuosikymmenessä. Elinkeinoelämän eliitin muita eliittiryhmiä nopeampi nuortuminen näkyy siinä, että kun lähiöiden sukupolvella ei ollut käytännöllisesti katsoen edustusta lainkaan elinkeinoelämän eliitissä 1990-luvun alussa, sen osuus vuosikymmentä myöhemmin on jo lähes kolmannes.

Sukupolvitarkastelu kuitenkin peittää alleen sen merkittävän muutoksen, että keski-ikä on kasva-

nut kaikissa eliittiryhmissä, eräissä jopa selvästi. Kun eri eliittiryhmien keski-ikä oli 51 vuotta vuonna 1991, se on vuoteen 2001 tultaessa nousut jo 54 vuoteen. Poliittinen eliitti on keski-ikänsä selvästi nuorin, 48 vuotta (43 vuotta vuonna 1991), mutta tiede-eliitin tavoin sen keski-ikä on vuosikymmenessä kasvanut peräti viisi vuotta. Kulttuurieliitti on ”vanhentunut” vuosikymmenessä eniten eli kuusi vuotta. Muita eliittiryhmiä vahvemman lamasukupolven edustuksen ansioista poliittisen eliitin keski-ikä jää alle 50 vuoden. Joukkotiedotuseliitissä keski-ikä on 50 (48), järjestöeliitissä 54 (51), elinkeinoelämän eliitissä 55 (54), hallintoeliitissä 55 (54), kulttuurieliitissä 56 (50) ja tiede-eliitissä 59 vuotta (54) vuotta.

Suurten ikäluokkien valta-asemien vahvistuminen

Edellä kävi ilmi, että vuosina 1940–49 syntynyt suuren murroksen sukupolvi on varsin tukevasti kiinni suomalaisen yhteiskunnan vallan kahvassa. Sen asema jopa vahvistui merkittävästi 1990-luvulla. Ongelmana tässä sukupolviluokassa on kuitenkin se, että se on mannheimilaisessa mielessä liian laaja ja siihen sisältyy itse asiassa kaksi erilaista kokemuksellista sukupolvea, sodan aikana syntyneet ”sotalapset” ja sen jälkeen syntyneet ”suuret ikäluokat”. Kun sotalapsien avainkokemuksia olivat 1950-luvun pula ja säännöstely, suurten ikäluokkien yhteisiä kokemuksia olivat 1960-luvun murros eli suuri muutto maalta kaupunkeihin, koulutustason nousu jne.

Koska usein väitetään, että valta on nimenomaan suurilla ikäluokilla, seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin vuosina 1945–1950 syntyneiden osuutta eliiteissä. Kysymys on niistä

Taulukko 3. Vuosina 1945–1950 syntyneiden osuus eri eliittiryhmissä vuosien 1991 ja 2001 kyselyihin vastanneista, %

Eliittiryhmä	1991 (n)	1991 %	2001 (n)	2001 %	muutos %- yksikköinä
Politiikka	(85)	20,0	(87)	26,4	+6,4
Hallinto	(127)	10,2	(166)	41,0	+30,8
Elinkeinoelämä	(108)	14,8	(91)	40,7	+25,9
Järjestöt	(141)	19,1	(111)	51,4	+32,3
Media	(80)	26,3	(58)	44,8	+18,5
Tiede	(80)	18,8	(75)	37,3	+18,5
Kulttuuri	(71)	25,4	(59)	25,4	0,0
Valtaeliitti	(992)	18,4	(607)	38,7	+20,3

vuosikohorteista, joihin sotien jälkeen syntyi yli 95 000 henkilöä. Myöhemmin nämä kohortit ovat tosin supistuneet kooltaan huomattavasti maastamuuton ja kuolleisuuden seurauksena (Myrskylä 2002).

On selvää, että tämän kuusivuotiskohortin nuoruusaika 1950-luvun viimeisinä vuosina ja 60-luvulla tarjosi nykyistä poliittista kulttuuria selvästi voimakkaampia vaikutteita poliittisten ja ideologisten näkemysten omaksumiseen. Monet poliittis-yhteiskunnalliset jaot ja ristiriidat, kuten jako vasemmistoon ja oikeistoon tai porvarillisiin ja sosialistisiin tavoitteisiin, säilyivät selväpiirteinä lähes läpi koko Kekkosen kauden 1950-luvulta 1970-luvun loppuun. (Borg & Ruostetsaari 2002.)

Suurten ikäluokkien sukupolven ote vallan kahvasta on merkittävästi lujittunut 1990-luvulla. Kun talouskriisin kynnyksellä vuonna 1991 suurten ikäluokkien osuus eliittiasemista oli vajaa viidennes, vuosikymmenessä tuo osuus yli kaksinkertaistui vajaan kahteen viidesosaan. Huomionarvoista kuitenkin on, että myös vuonna 1950 ja sen jälkeen syntyneiden osuus kaksinkertaistui, kun taas vuonna 1945 ja sitä ennen syntyneiden osuus supistui runsaasta kahdesta kolmasosasta runsaaseen kolmasosaan. Näin ollen 1990-luvulla tapahtui erittäin merkittävä sukupolvenvaihdos suomalaisen yhteiskunnan vallankäytössä.

Miten sitten suurten ikäluokkien osuus vaihtelee eri eliittiryhmissä? Ovatko suuret ikäluokat ”vallanneet” uusia eliittiryhmiä vai ovatko ne menettäneet asemiaan joillakin yhteiskuntapolitiikan sektoreilla? Ensinnäkin huomionarvoista on, että poliittisessä eliitissä niiden edustus on selvästi muita eliittiryhmiä pienempi. Eroa selittänee

lähinnä poliittisen eliitin koostumus, johon on luettu hallituksen, eduskunnan ja puolueorganisaatioiden johtavat asemat, suurten kuntien ja maakuntien liittojen luottamushenkilöjohto sekä europarlamentaarikot. Muista eliittiryhmistä poiketen poliittisessä eliitissä suurten ikäluokkien osuus on kasvanut verraten vähän: 1990-luvun alun viidesosasta neljäsosaan 2000-luvun alussa (ks. taulukko 3).

Kun 1990-luvun alussa suurten ikäluokkien edustus oli toiseksi vahvin kulttuurieliitissä heti joukkotiedostuseliitin jälkeen, vuosikymmenessä se ei kasvanut lainkaan kulttuurieliitissä jään 2000-luvun alussa muita eliittiryhmiä pienemmäksi. Mediaeliitissä suurten ikäluokkien osuus on säilynyt vahvana, joskin vahvimaksi niiden osuus on noussut järjestöeliitissä. Tämän eliittiryhmän asemista jopa puolet on suurten ikäluokkien hallussa. Kun järjestöeliittiin on luokiteltu kuuluvaksi palkansaajien ja työnantajapuolen suurimmat työmarkkinajärjestöt ja eri elämänalueita edustavat merkittävimmät kansalaisjärjestöt, kansalaisyhteiskunnankin ytimen voidaan katsoa olevan suurten ikäluokkien hallussa. Muissa eliittiryhmissä suurten ikäluokkien osuudet ovat kahden viidesosan luokkaa. Selvästi nopeinta tämän ikäryhmän osuuden kasvu on ollut hallintoeliitissä, jossa se peräti nelinkertaistui 1990-luvulla.

Sukupolvet kansanedustajina

Edellä eliittiaineistoilla saaduista tuloksista yksi pohdinnan arvoisimpia kysymyksiä liittyy siihen, että suurten ikäluokkien osuus eliittiasemista on kasvanut politiikassa, kulttuuria lukuun ottamatta, muita yhteiskuntapolitiikan sektoreita vähemmän. Mistä tämä johtuu? Seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin eri sukupolvien asemassa poliittisessä vallankäytössä tapahtuneita muutoksia. Tarkastelun kohteena ovat toisen maailmansodan jälkeen valitut kansanedustajat. Kun edellä poliittinen eliitti oli rajattu tiukasti käsittämään eduskunnasta ministereiden ja puoluejohtajiston lisäksi vain valiokuntien puheenjohtajat (v. 1991 myös varapuheenjohtajat) ja eduskuntaryhmien puheenjohtajiston sekä vuonna 2001 myös kaikki suuren valiokunnan eli ns. Eurooppa-valiokunnan jäsenet, nyt tarkastelun kohteena ovat kaikki kansanedustajat. Lisäksi tarkastellaan vuoden 2001 kriteereitä soveltaen ke-

sällä 2003 poliittiseen eliittiin kuuluneiden jakautumista eri sukupolviin.² Kansanedustajien syntymävuodet on koottu kansanedustajamatrikeleista.

Vuosina 1910–26 syntyneen sotien ja pulan sukupolven osuus kansanedustajista kasvaa toisen maailmansodan jälkeen tasaisesti ja nousee jopa kahteen kolmasosaan kaikista kansanedustajista vuoden 1966 vaaleihin tultaessa (taulukko 4). Vuoden 1970 ”protestivaaleissa” tämän sukupolven edustus kääntyy laskuun, kunnes se vuoden 2003 vaaleissa menettää viimeisenkin edustajansa. Tosin poliittisessa eliitissä sillä on vielä marginaalinen edustus jäljellä. Vuoden 1970 vaalien poikkeuksellisuus näkyi tavallista suurempana edustajien vaihtumisena: jopa 42,5 prosenttia valituista edustajista oli ensikertalaisia. Tätä suurempaa vaihtuvuus on ollut toisen maailmansodan jälkeen vain vuoden 1945 vaaleissa, jolloin äänestäjät noudattivat Paasikiven toivomusta ”uusien kasvojen” valitsemisesta eduskuntaan: valituista edustajista puolet oli ensikertalaisia eli koskaan aiemmin eduskuntaan kuulumattomia.

Vuoden 1970 vaalien uudistusmieli näkyi myös siinä, että nuoremman sukupolven eli vuosina 1927–39 syntyneen sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolven edustusosuus kaksinkertaistui 30 prosenttiin kansanedustajista. Huipussaan tämän sukupolven edustus oli vuoden 1979 vaaleissa, minkä jälkeen se on kääntynyt laskuun kiihtyvällä vauhdilla. Vuoteen 2003 tultaessa jälleenrakennuksen ja nousun sukupolven ote eduskunnasta on käytännöllisesti katsoen kirvonnut: enää 3 prosenttia kansanedustajista samoin kuin poliittisesta eliitistä sijoittuu tämän ikäkohorttiin.

Vuoden 1970 ”protestivaaleissa” myös ensimmäiset suuren murroksen sukupolven edustajat eli vuosina 1940–1949 syntyneet nousevat eduskuntaan. Sukupolven osuus kasvaa aina 1990-luvun alkuun saakka, jolloin sen hallussa on puolet kansanedustajapaikoista. Vuoden 2003 vaaleissa murroksen sukupolven hallussa on vielä runsas kolmasosa (36 %) kansanedustajapaikoista samoin kuin poliittisen eliitin asemista (35 %).

Vuosina 1950–1972 syntynyt lähiöiden suku-

polvi saa otteen poliittisesta vallasta vuoden 1972 eduskuntavaaleissa, jolloin sukupolven ensimmäiset edustajat tulevat valituksi eduskuntaan. Sukupolven osuus kansanedustajapaikoista kasvaa hitaasti aina 1980-luvun lopulle saakka, jolloin se kääntyy nopeaan, yhä jatkuvaan nousuun saavuttaen kolmen viidesosan osuuden vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Lähiöiden sukupolvi dominoi siten asemaasuoksillaan selvästi istuvaa eduskuntaa. Huomionarvoista on, että poliittisessä eliitissä lähiöiden sukupolven asema on vielä eduskuntaa heikompi, sillä sen osuus näistä poliittisen vallan keskeisimmistä asemista on noin puolet.

Vuoden 1972 jälkeen syntynyt lamasukupolvi sai edustuksen eduskuntaan vasta vuoden 1999 vaaleissa, jäaden tosin marginaaliseksi. Sitä vastoin poliittisessa eliitissä sillä on olennaisesti vahvempi, jopa kolminkertainen edustus eduskuntaan verrattuna. Tämä selittyy siitä, että poliittiseen eliittiin on luettu kuuluvaksi poliittisten nuorisojärjestöjen puheenjohtajisto.

Vuoden 1970 ”protestivaalit” olivat käännekohta myös suurten ikäluokkien vallankäytölle. Noissa vaaleissa suuret ikäluokat saivat ensimmäiset edustajansa Arkadianmäelle. Tämän jälkeen suurten ikäluokkien osuus kasvaa aina 1990-luvun puoliväliin saakka, jolloin se oli 36 prosenttia. Viimeksi käytyjen eduskuntavaalien ottaminen mukaan tarkasteluun kuitenkin muuttaa olennaisesti aiemmin esittämämme kuvaa suurten ikäluokkien vahvistumassa olevista valta-asemista (Borg & Ruostetsaari 2002). Vuonna 2003 valitussa eduskunnassa suurten ikäluokkien osuus nimittäin laski 29 prosenttiin ja poliittisessakin eliitissä 27 prosenttiin. Täten ikäryhmän ote lieenee jo irtoamassa vallan kahvasta, vaikka siihen kuuluvat ovat vasta 53–58-vuotiaita. Suuret ikäluokat ovat kuitenkin edelleen siinä mielessä tukevasti vallassa, että niiden edellä mainitut osuudet valta-asemista ovat yli kaksinkertaiset ikäryhmän aikuisväestöosuuteen verrattuna (12 %). Suuria ikäluokkia vanhemmalla ikäryhmällä on sitä vastoin eduskunnassa ja poliittisessa eliitissä huomattava aliedustus, kun taas suuria ikäluokkia nuoremmat ovat näissä valta-asemissa edustettuna kutakuinkin väestöosuuttaan vastaavalla painoarvolla. (Ks. taulukko 5.)

Miten suurten ikäluokkien asemien olennaista heikkenemistä eduskunnassa voidaan selittää ja onko se ylipäänsä poikkeuksellista? Onko kyse iäkkäämmissäkin sukupolvissa havaittavasta,

²Aineistot tosin eroavat siinä suhteessa, että kun vuoden 2001 aineistossa mukana ovat vain kyselyyn vastanneet, vuoden 2003 aineistossa poliittinen eliitti on mukana kokonaisuudessaan. Viimeksi mainittu aineisto on koottu matrikelitietojen perusteella.

Taulukko 4. Vuosina 1945–2003 valittujen kansanedustajien, vuoden 2003 poliittisen eliitin ja vuoden 2002 lopun suomalaisen aikuisväestön jakautuminen sukupolviin, %

	-45	-48	-51	-54	-58	-62	-66	-70	-72	-75	-79	-83	-87	-91	-95	-99	-03	Pol. eliitti 2003	Aikuis- väestö 2002
-1909	91	87	75	67	57	44	25	8	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
1910–26	9	13	25	32	41	51	60	59	56	45	28	17	8	2	1	1	-	1	7,6
1927–39	-	-	1	1	3	6	16	30	30	39	41	33	33	21	15	7	3	3	14,3
1940–49	-	-	-	-	-	-	-	5	9	15	29	43	49	54	50	47	36	35	17,0
1950–72	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	8	11	24	35	45	59	52	41,7
1973–	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	10	19,1

Taulukko 5. Suurten ikäluokkien (1945–50) sekä sitä vanhempien ja nuorempien ikäryhmien osuus vuosien 1945–2003 eduskuntavaaleissa valituista kansanedustajista, vuoden 2003 poliittisesta eliitistä ja suomalaisesta aikuisväestöstä vuoden 2002 lopussa, %

	-45	-48	-51	-54	-58	-62	-66	-70	-72	-75	-79	-83	-87	-91	-95	-99	-03	Pol. eliitti 2003	Aikuis- väestö 2002
-1944	100	100	100	100	100	100	100	98	96	92	84	72	61	45	33	22	14	15	29,0
1945–50	-	-	-	-	-	-	-	3	4	8	15	22	31	35	36	36	29	27	12,2
1951–	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	7	9	21	32	42	58	58	58,8

Taulukkojen 4 ja 5 aikuisväestöä koskevat jakaumatiedot kuvaavat tilannetta vuoden 2002 lopussa Suomen väestössä. Suomeen syntyneestä väestöstä suurten ikäluokkien osuus on vielä suurempi. Tiedot on hankittu Tilastokeskuksesta.

myöhäiskeski-ikään liittyvästä vetäytymisestä vai aiempaa varhaisemmasta valta-asemista luopumisesta? Kysymyksiin vastaamiseksi ei ole tarjolla kovinkaan luotettavaa todistusaineistoa, mutta eri vaihtoehtojen spekulatiivinen punnitseminen voi hyvinkin tarjota uria jatkotutkimukselle.

Ensinnäkään suurten ikäluokkien asemaosuuksien ajoittuminen elämäntaareen ei poikkea dramaattisesti iäkkäämmistä sukupolvista. Sotien ja pulan sukupolven (1910–26 syntyneet) osuus kansanedustajista oli korkeimmillaan (59–60 %) ikäryhmän vanhimpien ollessa noin 60-vuotiaita. Vastaavasti jälleenrakennuksen sukupolven kohdalla suurimmat edustusosuudet ajoittuvat aikaan, jolloin ikäryhmän vanhimmat olivat 52-vuotiaita. Suuren murroksen sukupolven osalta, johon siis suuret ikäluokatkin kuuluvat, edustajaosuudet ovat puolestaan olleet suurimmillaan silloin, kun ikäryhmän vanhimmat olivat 51-vuotiaita. Muiden sukupolvien osalta elämäntaarenanalyysejä ei ole mielekäästä tehdä tällä tarkasteluperiodilla.

Mainittujen kolmen sukupolven osuuksien muutos lakipisteen saavuttamisen jälkeen näyttää myös osoittavan, etteivät taulukoissa 4 ja 5 kuva-

tut suurten ikäluokkien edustajaosuuksien pudotukset ole epätavallista. Parinkymmenen prosenttiyksikön osuuksien kokonaispudotus muutamien vaalien aikana huippuosuusvaalien jälkeen on tapahtunut muulloinkin.

Toisaalta tulokset saattavat oireilla entistä varhaisempaa pyrkimystä vallasta vetäytymiseen, vaikka vaalikohtaiset muutokset voivat tietenkin sisältää myös monista yhteensattumista johtuvia tuntevia heilahduksia. Onko niin, että suuriin ikäluokkiin kuuluvat eivät ole työ- ja urasuuntautuneita yhtä pitkään kuin heitä iäkkäämmät? Tähän viittaa se, että kansanedustajien professionalisoituminen on heikkenemässä: kun eduskuntaan rekrytoidutaan yhä vähäisemmän julkisissa ja puolueorganisaatioissa hankitun kokemuksen turvin (Ruostetsaari 2003b), sosiaalistuminen politiikkaan ammattina on aikaisempaa heikompaa, jolloin politiikasta luopuminen on helpompaa.³ Ovatko politiikka ja eduskuntatyö muuttumassa entistä enemmän sellaisiksi, että pitkään puurtaminen edustajana ei ole yhtä palkitsevaa kuin ennen? Kun perinteisesti ministerinsalkku lankesi kansanedustajalle ennen pitkää ikään kuin palkkiona uskollisesta palvelusta eduskun-

nassa, nyttemmin hallitukseen näyttäisi olevan mahdollista nousta ilman pitkää poliittista uraa. Ja myös yleensä poliittiseen eliittiin liittyen ovatko tehtävät ja toimintaympäristöt muuttuneet siihen suuntaan, että ne eivät ole suotuisia eläkeikää lähestyville henkilöille?

Erityisesti vuoden 2003 osalta voidaan myös kysyä, tapahtuiko tuolloin eduskuntavaaleissa joi-takin asiaan vaikuttavia muutoksia. Istuvista kansanedustajista 31 luopui eli ei tavoitellut jatko-kautta. Yhtä suuri osa jäi uudelleen valitsematta. Eduskuntaan tuli siten 62 uutta edustajaa, joista 54 oli ensikertalaisia. Kahdeksan palasi pidem-män tai lyhyemmän tauon jälkeen parlamenttiin.

Edellä ounastellut nuoruusvaatimukset eivät saa kantavuutta ainakaan eduskunnan jäsenten ikä-rakenteen muutoksesta. Valituksi tulevien kan-sanedustajien joukko on nimittäin selvästi ikään-tyvässä, sillä kansanedustajien keski-ikä on nous-sut jatkuvasti 1990-luvun alusta lähtien ja oli vuo-den 2003 vaaleissa 48,7 vuotta. Keski-ikänsä vuonna 2003 valittua vanhempi eduskunta vali-ttiin viimeksi vuonna 1966. Niin ikään ensikerta-laisten kansanedustajien keski-ikä on nousussa: vuoden 2003 vaaleissa se oli 44,5 vuotta. Viimeksi ensikertalaisten keski-ikä oli nykyistä eduskuntaa korkeampi vuonna 1962. Vuonna 2003 tapahtu-nut eduskunnan vanheneminen selittyykin siitä, että ensimmäistä kertaa eduskuntaan valituksi tu-li useita eläkeiän saavuttaneita samalla, kun har-voja nuoria tuli valituksi. Suuren ikäluokan osuu-den supistuminen eduskunnassa ei luonnollisesti näy edustajien keski-ikää koskevista tilastotie-

doista. (Ruostetsaari 2000; päivitetty vuosien 1999 ja 2003 osalta.)

Edellä kävi ilmi, että on olemassa eduskunnan professionalisoitumisen sekä heikkenemiseen että vahvistumiseen viittaavia tekijöitä. Vahvistumis-trendin puolesta puhuu myös se, että edustajien vaihtuvuus on laskussa ja kansanedustajan ura on entistä pysyvämpi. Ensikertalaisten edustajien osuus on supistunut 1990-luvun puolivälistä läh-tien ja oli vuoden 2003 vaaleissa enää 24,5 pro-senttia. Tätä pienempi ensikertaisten edustajien osuus oli viimeksi vuoden 1972 vaaleissa, jotka olivat poikkeukselliset siinä mielessä, että edus-kunta hajotettiin ennenaikaisesti normaalisti pi-dettyjen vuoden 1970 vaalien jälkeen. Tuolloin edustajien vaihtuvuus oli poikkeuksellisen suurta (ensikertalaisia 42,5 %).

Edustajanuran vakauden lisääntymisestä kertoo puolestaan se, että vuonna 2003 valtiopäiville ko-koontuneet edustajat on valittu eduskuntaan kes-kimäärin 2,8 kertaa. Viimeksi yhtä pitkään edus-tajanuran kestoon päästiin 1970-luvun puolivä-lissä. Kansanedustajan uran pitkäkestoisuus ja va-kaus ovat politiikan professionalisoitumisen kes-keisiä osatekijöitä. (Ruostetsaari 2000; päivitetty vuosien 1999 ja 2003 osalta.)

Kansa kritisoi demokratian toimivuutta

Vaikka suurten ikäluokkien yhteiskunnallinen vaikutusvalta on siis jo hupenemassa, siihen kuu-luvat ovat edelleen voimakkaasti yliedustettuina eliittiryhmissä. Koko aikuisväestössä vuosina 1945–50 syntyneiden osuus on nimittäin vain 12 prosenttia. Vaikutusvaltaa lisää se, että ikäryhmä on muutenkin yhteiskunnallisesti aktiivinen.

Voidaan arvioida, että noin neljä viidestä suu-riin ikäluokkiin kuuluvista kansalaisista äänesti jo nuoruudessaan eduskuntavaaleissa. Rekisteritut-kimukset vuoden 1987 ja 1999 eduskuntavaa-leista osoittavat, että äänestysprosentti on sittem-min laskenut kaikissa ikäkohorteissa, joskin mui-ta nopeammin nuorimmissa ikäryhmissä. Sitä vastoin suurten ikäluokkien äänestysprosentti eduskuntavaaleissa ei ole laskenut samassa määrin, vaan se on edelleen 75 prosentin yläpuolella ylit-täen koko väestön kokonaistason selvästi (Marti-kainen 1988; Martikainen & Wass 2001). Myös puolueosallistumisen suhteen suuret ikäluokat ovat muita ikäryhmiä aktiivisempia. Suuriin ikä-luokkiin kuuluvien osuus useimpien puolueiden

³Kansanedustajien heikentyneeseen professionali-soitumiseen viittaa myös se, että 1970-luvun puolivä-listä lähtien alkoi supistua sellaisten edustajien osuus, joille on kasautunut monentyyppisiä luottamustehtäviä ennen edustajanuraa. Tosin poliittisesti hyvin kokenei-den edustajien osuus kääntyi selvään nousuun vuoden 2003 vaaleissa, mikä saattaa selittyä siitä, että 1990-lu-vulla laajennettu kansanedustajien avustajajärjestelmä on alkanut tuottaa uutta politiikan ammattilaisten su-kupolvea. Toisin sanoen kansanedustajien avustajajär-jestelmä on voinut osaltaan myötävaikuttaa suurten ikäluokkien osuuden supistumiseen eduskunnassa. Avustajajärjestelmän vaikutukseen viittaa myös se, et-tä puoluejohtajien (joiksi avustajat voidaan las-kea) ja ammattijärjestöjen toimihenkilöiden yhteen-laskettu osuus kansanedustajista supistui pitkään aina 1980-luvulle saakka, mutta kääntyi 1990-luvun alussa uudelleen kasvuun. Itse asiassa tähän ryhmään kuulu-via voidaan pitää ammattipoliitikkoina jo ennen valin-taa eduskuntaan, koska he hallitsivat työkokemuksen-sa perusteella "politiikan tekemisen taidon". (Ks. Ruos-tetsaari 2003b.)

Taulukko 6. "Demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa"; eliitin ja kansalaisten käsitykset suomalaisen demokratian toimivuudesta 1990- ja 2000-luvun alussa, %

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Vaikea sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	(n)
Kansalaiset 9–11/1992	4	13	17	41	24	(2 367)
Eliitti 11–12/1991	3	25	11	47	13	(698)
Kansalaiset 12/2002–1/2003	3	18	22	39	18	(2 133)
Eliitti 9–10/2001	5	43	10	36	6	(619)

Lähde: Kansalaisten osalta Haikonen & Kiljunen 2003, 81 (EVA/Yhdyskuntatutkimus Oy)

jäsenistä on lähes kaksinkertainen ikäryhmän aikuisväestöosuuteen verrattuna (Borg 1998; Borg & Ruostetsaari 2002).

Sukupolviin ja suuriin ikäluokkiin painottuneen tarkastelukulman jälkeen siirrymme tarkastelemaan edustuksellisen demokratian peruskäsitteitä: millä tavoin kansalaiset katsovat voivansa vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja miten demokratia heidän mielestään toimii. Vertaamme tuloksia vastaaviin eliittien näkemyksiin. Edellä mainitulla tavalla yhtenä demokratian toimivuuden mittarina voidaan pitää sitä, kuinka yhtenevästi eliitti ja kansa katsovat demokratian perusrakenteiden toimivan. Toisaalta oletamme valtaan päässeen ja vallassa olevan eliitin arvioivan asiaa myönteisemmin jo siitä yksinkertaisesta syystä, että "systemi" on harvoin kohdellut eliittiä kaltoin.

Elinkeinoelämän valtuuskunnan kansallisissa asennetutkimuksissa on esitetty joka toinen vuosi vuodesta 1988 lähtien asennekysymys, joka mittaa huomion kohteena olevaa asiaa ainakin suuntaa antavasti: "Demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa". Yhden asenneväittämän käyttäminen demokratiakäsitysten indikaattorina on tietenkin pelkistävää, mutta kuitenkin riittävän suuntaa antavaa. Lisäksi taulukon 6 tulokset osoittavat sen kiinnostavaksi jatkotutkimuksen hypoteesien avaamisen kannalta.

Eliitin ja kansalaisten käsitykset demokratian toimivuudesta näyttäivät ensinnäkin eroavan joissakin olosuhteissa toisistaan melkoisesti. Laman keskellä 1990-luvun alussa kerätyissä eliitti- ja kansalaisaineistoissa eliitin ja kansan käsitykset olivat verraten yhtäläiset. Voimakkaimmin demokratian toimivuutta arvostelevalta vastausvaihtoehdon kohdalla kansa erottui kuitenkin selväs-

ti eliittiä kriittisemmäksi. On erittäin todennäköistä, että maan taloudellinen tilanne näkyi tuolloin vahvasti myös tähän kysymyksiin annetuissa vastauksissa, koska varsinkaan kansalaiset tuskin painottavat tällaiseen kysymykseen vastatessaan erityisesti järjestelmän demokraattisuuden toimivuutta. Luultavasti vastaukset heijastelevat etenkin vaikeissa yhteiskunnallisissa tilanteissa tuotokriittisyyttä järjestelmää kohtaan. Poliittinen järjestelmä, julkinen päätöksenteko ja päättäjät eivät kyenneet estämään merkittävien yhteiskunnallisten ongelmien syntymistä.

Siirryttäessä 2000-luvun alun vertailuun havaitaan, että erittäin kriittisiä demokratian toimivuuteen sekä vaikutusmahdollisuuksien määrään ja laatuun on kansalaisten joukossa kolminkertaisesti eliittiin verrattuna (18 % ja 6 %). Vain joka viides kansalainen oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämästä, kun taas joka toinen eliittiin kuuluva yhtyi siihen. Tulos kertoo kansalaisten arvostelevalta demokratian toimivuutta huomattavasti eliittiä hanakammin. Eron suuruusluokka oikeuttaa olettaa, että lama-aikaan verrattuna "yhteiskuntapoliittisesti" melko seesteisenä aikana kansalaisten ja eliitin käsitykset demokratian toimivuudesta (ja yhteiskunnan tilasta) ovat todellakin merkittävästi erilaiset. Asia on vakava ongelma – varsinkin, jos kansalaiset ovat oikeassa.

Yhdenmukaista, ja hyvin odotettua, 1990-luvun ja 2000-luvun alun vertailutuloksissa on myös se, että eliittiin kuuluvat ottavat väittämään kantaa useammin kuin kansalaiset. "Vaikea sanoa" -vaihtoehdon valitsee kysymyksen kohdalla noin joka viides kansalaisvastaaja ja vain noin joka kymmenes eliittiin kuuluva.

Taulukossa 7 palaamme lopuksi takaisin sukupolviin saman asenneväittämän tiimoilta. EVA:n asennetutkimusaineistoissa on kysytty vastaajien ikää vain luokitellusti, mikä estää eliitin ja

Taulukko 7. "Demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa"; suuren murroksen sukupolveen (1940–1949 syntyneet) kuuluvien eliitin jäsenten ja kansalaisten käsitykset suomalaisen demokratian toimivuudesta, %

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Vaikea sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	(n)
1940–49 syntyneet kansalaiset vuonna 2000	4	19	15	42	20	(463)
1940–49 syntynyt eliitti vuonna 2001	5	43	10	37	5	(351)

Kansalaisia koskeva tieto on tuotettu Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon arkistoidusta EVA:n kansallisesta asennetutkimusaineistosta (FSD1087).

kansalaisten näkemysten vertailun tässä artikkelissa käytetyin sukupolviluokitteluin. EVA:n tutkimusten ikämuuttujan kymmenvuotisloukat mahdollistavat kuitenkin suuren murroksen sukupolven eli vuosina 1940–49 syntyneiden kansalaisten asenteiden tarkastelun vuoden 2000 aineistolla.

Tämä tarkastelu osoittaa kiinnostavasti, ja ikäryhmäspesifisyyden huomioon ottaen vielä kohutuullisen kokoisin vastaajamäärin, että suuren murroksen sukupolven sisällä eliitin ja kansalaisten käsitykset demokratian toimivuudesta ja poliittisista vaikutusmahdollisuuksista eroavat jopa aikuisväestön kokonaistuloksia enemmän toisistaan. Tämän kertovat erityisesti kriittisimpään vastausvaihtoehtoon saadut vastaukset, joita kerätyi eliitissä viisi ja kansalaisten joukossa 20 prosenttia.

Emme voi luotettavasti sanoa, vastaavatko suurten ikäluokkien (1945–50 syntyneet) käsitykset suuren murroksen sukupolven tuloksia, mutta se on oletettavaa. Uudella vuosituhannella myöhäiskeskä-ikä saavuttaneet kansalaiset ovat hyvin ehjineet muodostaa ja jo piinnyttääkin käsityksensä siitä, millä tavoin yhteiskunta toimii. Suuri osa keskeisistä vaikuttajapaikoista on suurten ikäluokkien hallussa, mutta näiden ikäluokkien suuri enemmistö on jäänyt niiden ulkopuolelle ja suhtautuu kansanvallan toimivuuteen yhteiskunnassamme skeptisesti.

Johtopäätökset

Olemme kysyneet tässä artikkelissa, mikä on eri sukupolvien asema suomalaisen yhteiskuntapolitiikan eri sektoreiden vallankäytössä. Ovatko suuret ikäluokat todella vallan kahvassa, kuten usein väitetään, ja mitä muutoksia eri sukupolvien val-

lassa on tapahtunut? Tarkastelu on kohdistunut yhteiskunnan eri eliittiryhmiin vuosina 1991 ja 2001 ja toisaalta vuosina 1945–2003 valittuihin kansanedustajiin. Lisäksi olemme tarkastelleet eliittien ja kansalaisten käsityksiä suomalaisen demokratian toimivuudesta. Olimme kiinnostuneita siitä, poikkeavatko eri sukupolviin, varsinkin suuriin ikäluokkiin kuuluvien eliittien demokratiakäsitykset toisistaan, ja toisaalta siitä, eroavatko eliittien ja kansalaisten demokratiakäsitykset toisistaan.

Vuosina 1940–49 syntynyt suuren murroksen sukupolvi on varsin tukevasti vallassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Sen asema jopa merkittävästi vahvistui 1990-luvulla. Niin ikään vuosina 1945–1950 syntyneiden suurten ikäluokkien edustus valta-asemissa on edelleen vahva. Kun talouskriisin kynnyksellä vuonna 1991 suurten ikäluokkien osuus eliittiasemista oli vajaa viidennes, vuosikymmenessä tuo osuus yli kaksinkertaistui vajaan kahteen viidesosaan. Kuitenkin myös vuonna 1950 ja sen jälkeen syntyneiden osuus kaksinkertaistui, kun taas vuonna 1945 ja sitä ennen syntyneiden osuus supistui runsaasta kahdesta kolmasosasta runsaaseen kolmasosaan. Näin ollen 1990-luvulla tapahtui erittäin merkittävä sukupolvenvaihdos suomalaisen yhteiskunnan vallankäytössä.

Poliittisessa eliitissä suurten ikäluokkien yliedustus ei ole niin voimakasta kuin muissa eliittiryhmissä. Eroa selittää lähinnä poliittisen eliitin koostumus, johon on luettu hallituksen, eduskunnan ja puolueorganisaatioiden johtavat asemat, suurten kuntien ja maakuntien liittojen luottamushenkilöjohto sekä europarlamentaarikot. Muista eliittiryhmistä poiketen poliittisessa eliitissä suurten ikäluokkien osuus on myös kasvanut verraten vähän: 1990-luvun alun viidesosasta neljäsosaan 2000-luvun alussa.

Vuoden 1970 eduskuntavaaleissa ensimmäiset suuren murroksen sukupolven edustajat eli 1940–1949 syntyneet nousivat eduskuntaan. Sukupolven osuus kasvaa aina 1990-luvun alkuun saakka, jolloin sen hallussa on puolet kansanedustajapaikoista. Vuonna 2003 murroksen sukupolven hallussa oli vielä runsas kolmasosa kansanedustajapaikoista samoin kuin poliittisen eliitin asemista.

Vuosina 1950–1972 syntynyt lähiöiden sukupolvi saa otteen parlamentaarisesta poliittisesta vallasta vuoden 1972 eduskuntavaaleissa, jolloin sukupolven ensimmäiset edustajat tulevat valituksi eduskuntaan. Sukupolven osuus kansanedustajapaikoista kasvaa hitaasti aina 1980-luvun lopulle saakka, jolloin se lähtee nopeaan, yhä jatkuvaan nousuun saavuttaen kolmen viidesosan osuuden vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Lähiöiden sukupolvi dominoi siten asemaosuuksiltaan selvästi istuvaa eduskuntaa. Huomionarvoista on, että poliittisessa eliitissä lähiöiden sukupolven asema on kansanedustajasuuksiin nähden heikompi, sillä sen osuus näistä poliittisen vallan keskeisimmistä asemista on noin puolet.

Vuoden 1972 jälkeen syntynyt lamasukupolvi sai edustuksen eduskuntaan vasta vuoden 1999 vaaleissa, jäaden tosin marginaaliseksi. Sitä vastoin poliittisessa eliitissä sillä on olennaisesti vahvempi, jopa kolminkertainen edustus eduskunta- paikkoihin verrattuna.

Täysi-ikäiseen väestöön verrattuna 2000-luvun alussa sotien ja pulan sukupolvella (1910–26 syntyneet) on lievä aliedustus eduskunnassa ja poliittisessa eliitissä, jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvella (1927–39 syntyneet) on jo yli nelinkertainen aliedustus. Sitä vastoin suuren murroksen sukupolvella (1940–49) on jo kaksinkertainen yliedustus poliittisessa eliitissä ja eduskunnassa täysi-ikäiseen väestöön verrattuna (eliitissä 35 %, eduskunnassa 36 % ja väestössä 17 %). Lähiöidenkin sukupolvi on yliedustettu eliitissä ja eduskunnassa, joskin edellistä sukupolvea vähäisemmässä määrin. Laman sukupolven kohdalla yliedustus vaihtuu aliedustukseksi siten, että väestössä tämän nuorimman ikäluokan osuus on yli kuusi kertaa suurempi kuin eduskunnassa ja kaksi kertaa suurempi kuin poliittisessa eliitissä.

Vuonna 2003 valitussa eduskunnassa suurten ikäluokkien osuus laski 29 prosenttiin ja poliittisessa eliitissäkin 27 prosenttiin. Tämä viittaa siihen, että ikäryhmään kuuluvien osuus keskeisimmistä vallankäyttäjistä olisi jo laskussa, vaikka siihen kuu-

luvat ovat vasta 53–58-vuotiaita. Suuret ikäluokat ovat kuitenkin edelleen vahvasti valta-asemissa, koska niiden edellä mainitut osuudet valta-asemista ovat yli kaksinkertaiset verrattuna sukupolven osuuteen täysi-ikäisessä väestössä (12 %).

Tulokset saattavat oireilla entistä varhaisempaa pyrkimystä politiikasta ja vallasta vetäytymiseen. Näihin kysymyksiin soveltuvien aineistojen puuttuessa jouduimme tyytymään tässä kohden lähinnä uusien tutkimusaiheiden tematisointiin. Jatkossa voisi esimerkiksi olla kiinnostavaa tutkia suuriin ikäluokkiin kuuluvien vallankäyttäjien arvoja, politiikan ja eduskuntatyön sekä niiden toimintaympäristön rakenteellisia ja sisällöllisiä muutoksia sekä parlamentaarisen työn muutoksia hallituksessa ja oppositiossa. Tulokset voivat viitata siihen, että erityisesti kansanedustajan työ on muuttumassa entistä enemmän sellaiseksi, että pitkän uran puurtaminen ei ole yhtä palkitsevaa kuin ennen. Lisätutkimuksen tarve on ilmeinen.

Miten sitten eliittien ja kansalaisten käsitykset suomalaisen demokratian toimivuudesta vastaavat toisiaan? Eliittien ja kansalaisten positiot suhteessa poliittiseen järjestelmään poikkeavat jo lähtökohdaisesti toisistaan. Silti yhtenä demokratian toimivuuden kriteerinä voidaan pitää sitä, että eliittien ja kansalaisten käsitykset kansanvaltaisen poliittisen järjestelmän tilasta ovat riittävän yhtenevät.

Laman keskellä 1990-luvun alussa eliittien ja kansalaisten käsitykset demokratian toimivuudesta olivat vielä verraten yhtäläiset, joskin kansa oli eliittejä kriittisempi. 2000-luvun alkuun tullessa erittäin kriittisiä demokratian toimivuuteen sekä vaikutusmahdollisuuksien määrään ja laatuun on kansalaisten joukossa jo kolme kertaa enemmän kuin eliitissä (18 % ja 6 %). Vain joka viides kansalainen, mutta joka toinen eliittiin kuuluva on täysin tai jokseenkin tyytyväinen demokratian toimivuuteen. Erot näyttävät osoittavan, että lama-aikana ja toisaalta yhteiskunnallisten ”normaaliolosuhteiden” aikana kansalaisten ja eliitin käsitykset demokratian toimivuudesta ovat hyvin erilaiset. Käsityksemme mukaan tulos liittyy myös siihen, että käyttämämme asennemittari reagoi suhteellisen vahvasti myös politiikan tuotoksiin. Lisäksi suuren murroksen sukupolven (1940–49 syntyneet) sisällä eliitin ja kansalaisten käsitykset demokratian toimivuudesta ja poliittisista vaikutusmahdollisuuksista poikkesivat vielä enemmän kuin koko aikuisväestössä. Kaikissa tapauksissa erot ovat sen verran suuret, että asiassa riittää vakavaa pohdittavaa.

Onko eri sukupolvien edustautuminen valta-asemissa lähinnä akateeminen kysymys vai onko sillä yhteiskuntapolitiittista vaikutusta? Mitä käytännön vaikutusta on ollut esimerkiksi suurten ikäluokkien yliedustuksella yhteiskuntaelämän johtavissa asemissa? Näihin kysymyksiin emme voi aineistojemme nojalla vastata. Väitteemme kuitenkin on, että sukupolvien eripainoisella

edustuksella päätöksentekijöiden keskuudessa voi olla suurtakin vaikutusta harjoitettavaan yhteiskuntapolitiikkaan. Tämä heijastuu esimerkiksi siinä, millä tavoin lasten ja nuorten perheiden asioita ja ongelmia käsitellään ja ratkaistaan yhteiskunnassa verrattuna eläkekysymyksiin, jotka kiinnostavat erityisesti hyvää vauhtia eläkeikää lähestyviä suuria ikäluokkia.

TIIVISTELMÄ

Ilkka Ruostetsaari & Sami Borg: Sukupolvien valta-asemien muutos eliiteissä ja eduskunnassa

Artikkelissa kysytään, miten eri sukupolvien asema suomalaisen yhteiskuntapolitiikan eri sektoreiden vallankäytössä on muuttunut 1990-luvulla, suurten muutosten vuosikymmenellä. Ovatko suuret ikäluokat todella vallan kahvassa, kuten usein väitetään? Tarkastelun kohteena ovat yhteiskunnan eri eliittiryhmät vuosina 1991 ja 2001 sekä vuosina 1945–2003 valitut kansanedustajat.

1990-luvulla tapahtui erittäin merkittävä sukupolvenvaihdos suomalaisen yhteiskunnan vallankäytössä. Vuosina 1940–49 syntynyt ”suuren murroksen sukupolvi” on vahvasti vallassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Sen osuus eliittiasemista jopa merkittävästi vahvistui 1990-luvulla. Kun talouskriisin kynnyksellä 1990-luvun alussa ns. suurten ikäluokkien (1945–50 syntyneet) osuus eliittiasemista oli vajaa viidennes, vuosikymmenessä tuo osuus yli kaksinkertaistui vajaan kahteen viidesosaan.

Vuonna 2003 valitussa eduskunnassa suurten ikäluokkien osuus laski 29 prosenttiin ja poliittisessa eliit-

tissäkin 27 prosenttiin. Suurten ikäluokkien osuus keskeisimmistä poliittisista valta-asemista näyttäisi siten kääntyneen jo laskuun. Vallan menetyksestä ei kuitenkaan voida puhua, koska suurten ikäluokkien osuus kansanedustajista ja poliittisesta eliitistä on edelleen yli kaksinkertainen verrattuna sukupolven osuuteen täysikäisessä väestössä. Tulokset saattavat oireilla entistä varhaisempaa pyrkimystä politiikasta ja vallasta vetäytymiseen.

Miten sitten eliittien ja kansalaisten käsitykset suomalaisen demokratian toimivuudesta vastaavat toisiinsa? Laman keskellä 1990-luvun alussa eliittien ja kansalaisten käsitykset demokratian toimivuudesta olivat vielä verraten yhtäläiset, joskin kansa oli eliittejä kriittisempi. 2000-luvun alkuun tultaessa erittäin kriittisiä demokratian toimivuuteen on kansalaisten joukossa jo kolme kertaa enemmän kuin eliitissä. Ero viittaa siihen, että lama-aikana ja toisaalta yhteiskunnallisten ”normaaliolosuhteiden” aikana kansalaisten ja eliitin käsitykset demokratian toimivuudesta ovat hyvin erilaiset. Käytetty demokratia-asenteita koskeva mittari reagoi suhteellisen vahvasti myös politiikan tuotoksiin.

KIRJALLISUUS

- BORG, SAMI: Puolueet ja edustuksellinen kunnallisdemokratia. Tutkimus poliittisesta edustautumisesta ja legitimitetistä. Kunnallistieteiden julkaisusarja nro 1. Tampere: Tampereen yliopisto, 1998
- BORG, SAMI & RUOSTETSAARI, ILKKA: Suuret ikäluokat ja valta. Hyvinvointikatsaus 1/2002, 51–58
- HAIKONEN, JYRKI & KILJUNEN, PENTTI: Mitä mieltä, suomalainen? EVA:n asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003. Helsinki: Yliopistopaino, 2003
- HOFFMAN-LANGE, URSULA: Surveying National Elites in the Federal Republic of Germany. In: Moyser, George & Wagstaffe, Margaret (eds.): Research Methods for Elite Studies. Contemporary Social Research 14. London: Allen & Unwin, 1987
- JÄÄSAARI, JOHANNA: Sukupolvet, elämäntapa ja politiikka. Poliittikka 28 (1986): 4, 258–281
- MARTIKAINEN, TUOMO: Puuttuva punainen viiva. Helsinki: Tilastokeskus, 1988
- MARTIKAINEN, TUOMO & WASS, HANNA: Vaienneet

äänät. Äänestäminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa. Vaalit 2001: 2. Helsinki: Tilastokeskus, 2001

- MYRSKYLÄ, PEKKA: Suuret ikäluokat liikkeessä. Hyvinvointikatsaus 1/2002, 2–7
- ROOS, J. P.: Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1987
- RUOSTETSAARI, ILKKA: Vallan ytimessä. Helsinki: Gaudeamus, 1992
- RUOSTETSAARI, ILKKA: From Political Amateur to Professional Politician and Expert Representative: Parliamentary Recruitment in Finland since 1863. P. 50–87. In: Best, Heinrich & Cotta, Maurizio (eds.): Parliamentary Representatives in Europe 1848–2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries. Oxford: Oxford University Press, 2000
- RUOSTETSAARI, ILKKA: Valta muutoksessa. Helsinki: WSOY, 2003. 2003a
- RUOSTETSAARI, ILKKA: Finland: From Political Ama-

- teurs to Political Class. P. 107–123. In: Borchert, Jens & Zeiss, Jürgen (eds.): *The Political Class in Advanced Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 2003b
- WIBERG, MATTI: Yleinen mielipide. Vuoden 1994 kansanäänestyksen rintamalinjat tallella. P. 24–42. Teoksessa: Raunio, Tapio & Wiberg, Matti (toim.): *EU ja Suomi. Unionijäsenyyden vaikutukset suomalaisen yhteiskuntaan*. Helsinki: Edita, 2000
- VIRTANEN, MATTI: *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Helsinki: SKS, 2001
- VIRTANEN, MATTI: Laman sukupolvi on vasta tulossa yhteiskuntaan. *Uutispäivä Demari* 4.3.2002.